

UOT 75

<https://doi.org/10.59849/2311-8482.2025.4.312>

AYDIN DADAŞLI*

AZƏRBAYCAN MUZEYLƏRİNİN ODLU SİLAH KOLLEKSİYALARI

Muzeylər bir mədəniyyət müəssisəsi kimi daha öncəki dövrlərdə cərəyan etmiş, müxtəlif siyasi,ictimai proseslər, müxtəlif vaxtlarda baş vermiş sosial, iqtisadi, mədəni dəyişikliklər, həmçinin tarixi proseslərin gedişatına təsir göstərmiş şəxsiyyətlər haqqında kütlələrə məlumat çatdırmaqla, onlarda ictimai-siyasi şüurun formalaşmasında, vətənpərlilik hisslərinin meydana gəlməsində, tarixinə, soy-kokunə bağlılığın yaranmasında vacib rol oynayırlar. Sadələdiyimiz keyfiyyətlərin cəmiyyətdə formalaşmasında hərbi profilli muzeylər, eyni zamanda müxtəlif profilli muzeylərin kolleksiyalarında mövcud olan silah, hərbi geyim, hərbi texnika nümunələrinin əhəmiyyəti daha qabarıq şəkildədir. Bu məqalədə Azərbaycanın müxtəlif muzeylərində mövcud olan silah kolleksiyaları arasında, diqqəti cəlb edən odlu silah nümunələrindən bəhs olunur. Əsasən Milli muzeylərimizdən olan Milli Azərbaycan Tarix Muzeyi, Milli Azərbaycan İncəsənəti Muzeyi, həmçinin Azərbaycan Hərbi Tarixi Muzeyinin odlu silah kolleksiyalarından söz acilir; silahların quruluşu, yaranma tarixi, materialı, texnikası, olcusu, texniki xüsusiyyətləri, üzərində mövcud olan təsvirlər, qeydlər və s haqqında geniş şərh verilir.

Açar sozlar: silah kolleksiyaları, odlu silah, top, tufəng, tapanca

Dünyada ilk Odlu silahların yaranması XIV əsrə aid edilir. Amma bilirik ki, bəzi şərq ölkələrində bu tarixdən əvvəl də odlu silaha oxşarlığı olan müəyyən silah növləri doyuşlər zamanı tətbiq edilmişdir. Buna misal olaraq XIII yüzillikdə Misir ərazisində hökmranlıq etmiş Əyyubilərin atəş oxları, namlu adlandırılan kiçik ölçülü boruyabənzər lülələrdən atdıqları güllələri göstərə bilərik. Odlu silah dedikdə mancanaqlar, çarxlar vasitəsilə atılan mərmilərdə nəzərdə tutulur. Muasir dövrdə odlu silah anlayışına daha çox toplar, tufənglər və tapancalar aid edilir. [2,125]

Biz odlu silahlar, onların iş prinsipi haqqında məlumatı orta əsr miniaturləri, divarustu təsvirlər və muzey kolleksiyalarında mövcud olan silahlar vasitəsilə əldə edirik. Mirzə Mehdi Astrabadinin Tarixi-Nadir əsərindəki bir neçə miniatürdə soyuq silahlarla yanısır odlu silah nümunələrinə, o cümlədən toplara rast gəlmək olur. Miniatürlərdən birində əfqanlarla Damğan ətrafındakı döyüş səhnəsi təsvir olunmuşdur. At üstündə, əli qılıncında olan Nadir qürurla qoşunun mərkəzində durmuşdur. Şahın önündə topçular təsvir olunur. Onların başlarında dəbilqə, əyinlərində halqalı zirehlər vardır və kəmərlərindən qılınclar asılmışdır. Təkərli toplar sədd şəklində düzölmüşdür. Topçular fitilləri alışdıran məqamda topların lülələrindən od püskürür. Nadirin qoşununda 15 ədəd top təsvir olunur, qarşı tərəfin qoşunu isə pərakəndə halda, döyüşdən qaçan vəziyyətdə təsvir olunur. İkinci miniatürdə Nadir Şahla yenə əfqan qoşunlarının döyüşü canlandırılmışdır. Döyüş İsfahan yaxınlığında baş vermişdir. Toplardan istifadə edilməsinə baxmayaraq, əfqanlar savaşı meydanından qaçan vəziyyətində təsvir olunur. Mərkəzdə 5 ədəd təkərli top, önlərində isə Nadir təsvir olunur. Nadirin başında lələkli papaq vardır və onun kəməmindən qılınc asılmışdır. Qarşısında dəbilqəli, arxalıqlı iki şəxs durmuşdur. Tədqiqatçıların fikrincə, onlar Nəsrullah Mirzə və Mirzə Mehdi xandır. [3, s 154]

Azərbaycanda toplar odlu silahın ilk nümunələri hesab olunurdular. Toplar quruluş, istehsal üsulu və keyfiyyət baxımından müəyyən fərqlərə malik idilər. “Mortira” adı verilən qısa luleli toplar dik atəş trayektoriyasına malik silahlar olmuşlar. Top anlayışıyla daha çox yer səthinə paralel müəyyən hündürliklə məsafədən trayektoriya üzrə atəş açan silahlar xarakterizə olunurdu. Mortira tipli silahlar qalın metal lövhə səthinə birləşdirilmiş qısa, enli luleli odlu silahlar hesab olunurdu. Şərq ölkələrində bu silahlar türkcə “qazan”, farsca “dig” ərəb dilində “əl-mukxula” adlandırılırdılar. Toplar gürxana adı verilən tikililərdə yerləşdirilirdilər. Həmin tikililər üçün məsuliyyət daşıyan səxslərə “cəbbədar” deyirdilər. Bu cür silahlar döyüş başlayandan əvvəl, həmçinin döyüş gedən ərazilərdə misdən, tunc və dəmirdən xüsusi qəliblərdə düzəldilirdi. Bu silahlar lülə hissədən doldurulurdu. [2, s 127] Lülə bütöv olaraq hədəfə tuşlanırdı, çünki nişangah olmurdu. Bu silahlardan atəş açmaq üçün əvvəlcə lülənin dib tərəfinə barit tokulür, sonra mərmilülə hissəsinə yerləşdirilir və lülənin barit olan hissəsindəki xüsusi fitilli dəlik köməklili ilə güllə alışdırılırdı. Uzun luleli silahlarda dəmir və ya qurğuşun qumbaralar, qısa luleli silahlarda isə daş qumbaralar istifadə

edilirdi. Daş qumbaraların üzərinə bəzən hamarlanmış qurguşun çəkilirdi ki, burda əsas məqsəd topların lülə hissəsini zədələnmələrdən qorumaq, qumbaraları daha ağır etmək və qumbaraları xarici gorunuş baxımından düzləsdirmək məqsədini daşıyırdı. Bu cür qumbaralardan bir neçəsi Tarix muzeyinin silah kolleksiyasının tərkibinə daxildir. Üzərində dəliklər mövcud olan, 9,5 sm diametre malik, cuqundan düzəldilmiş bu cür mərmilər tarix muzeyində 484, 490, 492, 493, 494 inventar nömrələri altında qeydiyyatadır. Daha irihəcmli məsələn 12 sm diametre malik mərmilər də tarix muzeyində mühafizə altındadır. Bu tapıntılar 1922-ci ildə Şəki xan sarayından aşkarlanmışdır. Lülənin ağız tərəfindən doldurulan odlu silahlarla yanaşı, xəzinə tərəfindən doldurulan silahlar da mövcud olmuşdur. [2, s 128] V.Vilinbaxov adlı tədqiqatçı odlu silahların ilk dəfə həm Avropa, həm də Şərqi ölkələrində (Çində) eyni vaxtda, XIV əsrin ikinci yarısında yarandığı haqqında məlumat verir. P.Petrusevski də öz növbəsində İran ərazisində ilk odlu silah nümunələrinin 1387-ci ildə, Teymurilər zamanında ortaya çıxdığını qeyd edib. Mənbələrdə Azərbaycan ərazisində də odlu silahın hazırlanması barədə məlumatlara 14-cü əsrdən başlayaraq rast gəlinməkdədir. Orta əsr tarixçiləri Xandəmir, Şərəf xan Bitlisi, Həsən bəy Rumılunun əsərlərində tökmə ustası Fərruxdan bəhs edilir.[2, 130] Qazi Əhməd Quminin məlumatına görə 1501-ci ildə baş vermiş Şərur döyüşündə Şah İsmayıl və Ağqoyunlu Əlvend Mirzənin ordusu arasındakı vuruşmada, Azərbaycan ərazisində ilk dəfə olaraq odlu silah olan musketlər isə düşmüşdür [2, səh 131]. I Şah Abbasın hakimiyyətdə olduğu dövrdə artıq odlu silah geniş şəkildə döyüşlərdə tətbiq olunurdu. XVI-XIX yuzilliklərdə artilleriya silahları qala, səhra və mühasirə silahları kimi təsnifata ayrılırdı. Bu toplardan hər biri “qaval” deyilən ağızdan dolan və “yivli” adlanan quyruqdan dolan toplar kimi iki qrupa ayrılırlar. [2, səh 232] 1815-ci ildə çəkilmiş və Sankt-Peterburq Ermitaj muzeyində nümayiş etdirilən “Vəliəhd Abbas Mirzə saray əyanları ilə”, “Vəliəhd Abbas Mirzənin rus qoşunları ilə döyüşü” rəsm əsərlərində səhra toplarının təsvirinə rast gəlmək mümkündür.[2, səh 133] Kicik çaplı qala toplarına “zənburək” deyirdilər. [2, səh 134] XIX əsrin 30- çü illərində Bakı qalasında aparılmış qazıntılar zamanı çapı 40 mm, lüləsinin uzunluğu 66 sm olan zənburək aşkar edilmişdir. [2, s 135] Xanlıqlar dönəmində Lahıc ərazisindəki zənburəklər istehsal edirmişlər. Qala topları adətən qalanın ən zəif nöqtələrini və qalxanın darvaza hissələrini dağıtmaq məqsədinə xidmət edirdi.[2, 135] Səhra topları 100 metrədən az məsafəyə atəş açmaq üçün istifadə olunurdu və qoşunun qabaq hissəsində yerləşdirilirdi. Milli Azərbaycan Tarixi muzeyində 123 inventar nömrəli artilleriya silahı mühafizə olunur. Silahın poladdan düzəldilmiş lülə hissəsini xəzinə, fırlangic və ağız hissələri kimi 3 hissəyə ayırabilirik. Lülənin ümumi uzunluğu 31 sm təşkil edir. Ağız hissəsi ən uzun hissə olub, uzunluğu 16 sm-ə çatır. Fırlangic hissə 7,5 sm-dir. Uzunluq baxımından ən kiçik hissə xəzinə hissəsi olub, 4 sm uzunluğa malikdir. Xəzinə 17 sm diametrə malik olmaqla lülənin ən enli hissəsi sayılır. Ortada yerləşən fırlangic hissəsində getdikcə lülənin enliliyinin azalması müşahidə olunur və sonuncu ağız hissə ən nazik hissədir. Ağız hissədə xarici diametri 4,5 sm olan kəmərcik var. Lülənin səthində bir neçə yerdə halqalar diqqəti cəlb edir, onlar silahın daha möhkəm və davamlı olması üçün nəzərdə tutulmuşdur. [2, s 138]

Azərbaycan Milli Tarix Muzeyinin silah kolleksiyasında odlu silahlardan müxtəlif tüfəng, tapança, baritqabi və s. mühafizə olunur. Muzeyin Silahlar və Bayraqlar fondunda qorunan baritqabilardan biri 2362 inventar nömrəli XIX əsrin əvvəllərinə aiddir. Baritqanının uzunluğu 18 sm-dir. SBF 2359 inventar nömrəsi altında qeydiyyata alınmış çaxmaqdaşlı tapançanın tarixi XVIII əsrə aid edilir. Silahın uzunluğu 38 sm-dir. Silahın poladdan hazırlanmış lüləsinin səthində düzbucaqlı formaya malik hündəsi naxışlar və qabarıq gül ləçəyi formasında nəbati ornamentlər əks olunmuşdur. Lülənin mərkəzi hissəsində biri besbucaqlı, o biri dairəvi şəkildə olan iki damğa mövcuddur. Bu damğaların daxilində ərəb yazıları diqqəti çəkir. “ Hacı Səttar və 1140” (miladi təqvimlə 1728-ci ilə təsadüf edilir). Silahın dəstək hissəsi lülə hissəyə 4 ədəd qızılı işləməli mıx sayəsində bərkidilib. Tapançanın dəstəyi qəhvəyi rəngə malik taxtadan düzəldilmişdir. Taxtanın üzərində, yan tərəflərində və alt hissəsində metaldan düzəldilmiş balaca düyməciklər nəzəri cəlb edir. Silahın çaxmağı qızılla, ulduz şəkilli naxışlarla bəzədilmişdir. [1, s 108] SBF 214 nömrəli tapançanın tarixi XVIII əsrin axırları, XIX əsrin əvvəllərinə aid edilir. Silah 50 sm uzunluğa malikdir. Tapançanın poladdan hazırlanmış lüləsi, qəhvəyi rəngli taxta dəstəyə misdən düzəldilən iki halqayla bərkidilib. Mis halqalardan biri mərkəzdə, o birisi ağız tərəfdədir. Silahın açar və tetik hissəsi dövrümüzə gəlib çatmamışdır. Teyik yerinin yaxınlığında sümükdən naxışlar mövcuddur.[1, s 109] SBF 177 inventar

nomrəli, çaxmaqdaşlı tapança 29 sm uzunluğundadır. Silahın tarixi XIX əsrə aid edilir. Silahın lüləsi polad materialdan düzəldilmiş və üzərində qızılla işlənmiş nəbati ornamentlər və ərəb yazıları nəzərə çarpır. Tapancanın lüləsi dəstək hissəsinə 3 halqayla birləşdirilib. Silahın taxtadan düzəldilmiş dəstəyi üzərində dəri örtük var. Dəstəyin sonluğu qırılmış vəziyyətdədir. [1, s 111] SBF 108 inventar nomrəli tufəng XVIII əsrə aiddir Silahın uzunluğu 102 sm-dir. Tufəng çaxmaqdaşlı tufəng növünə aiddir və külü hissəsi Dəməşq poladından hazırlanıb. Lülənin ağız və xəzinə hissələrində qızılı nəbati ornamentlər və besbucaqlı şəklində damğa gözə çarpır. Lülənin qundağı hissəsinə yaxın nişangah var. Tufəngin açar və çaxmaq hissələrində qızılı nəbati ornamentlər diqqət çəkir. Tufəngin lüləsi hissəsi 3 metal lövhə vasitəsilə taxta qundağa bərkidilib. Silahın üzərində mövcud olan ərəb qrafikalı yazıların tərcüməsi. “ Əməli və sahibi Hacı Mahmud bəy”. Başqa bir tufəng XIX əsrə məxsus olub, 115 sm uzunluğa malikdir. Bu tufəng pistonlu tufənglərə aiddir. Silahlar və bayraqlar fondunda 1439 inventar nömrəsinə malikdir. Polad materialdan düzəldilmiş lüləsi üzərində cızma texnikasıyla dalğavari formalı naxışlar çəkilməmişdir. Silahın qundağı taxtadan düzəldilib. Taxtaya sumuk naxışlar vurulub. [1, s103]

Azərbaycan Hərb Tarixi Muzeyində mühafizə olunan, maraqlı doğuran odlu silah nümunələrindən bir neçəsinə diqqət yetirək. Bunlardan biri 1790-cı ilə aid “Kavaleriya” tufəngidir. Bu tufənglər XVI əsrin ortalarında ixtira edilmiş, ilk vaxtlar hərbi donanmada tətbiq olunmuş, XVII əsrin ikinci yarısından başlayaraq süvari qoşunları tərəfindən istifadə edilmişdir. Bu tufəngləri XVIII əsrdə Osmanlı döyüşçüləri də istifadə etmişlər. Osmanlı tufəngləri üzərlərində mövcud olan dekorativ bəzəklər və daha kiçik ölçülərinə görə Avropa tufənglərindən seçilirdi. Bu silahlarda lülənin uc hissələrinin enli düzəldilməsi qırmanın daha böyük sahəyə yayılmasına gətirib çıxarırdı, bu da atəşin dəqiqliyi üçün olduqca vacib idi. 1790-cı ilə məxsus “Kavaleriya” tufənginin kalibri 25 mm, ümumi uzunluğu 1200-1500 mm olmuşdur.[7]

Muzeyin digər bir tufəng nümunəsi, “Tryoxlineyka” adıyla məşhur olan, “Mosin” tufəngi 1891-ci ildə Rus ordusunun silahlanması daxil edilib. Silaha “Mosin” adı 1930-cu ildə modernləşdirmədən sonra verilmişdir. Silah istismarının sadəliyi, atəş dəqiqliyi, möhkəmliyi ilə öz dövrünün digər tufənglərindən fərqlənirdi.[6]

Muzeydə qorunan silahlardan biri “Maksim” pulemyotudur. Pulemyotu 1883-cü ildə britaniyalı H.Maksim adlı sənə ixtira edib. Cənub Rusiyası dövründə 1910-cu ildə pulemyotun bəzi hissələrində dəyişikliklər həyata keçirildi, pulemyotun çəkisi azaldıldı və silahlanmaya daxil edildi. 1939-cu ildə “Deqtaryov” pulemyotlarının tətbiqinə başlanıldı, lakin bu silahın istehsalının mürəkkəb olması, hava şəraitindən asılı olaraq atəş dəqiqliyinin olmaması, detalların uzunömürlü olmaması kimi səbəblər onların tezliklə silahlanmadan çıxarılması və Maksim pulemyotlarının yenidən istifadə edilməsinə gətirib çıxardı. [8]

İkinci dünya müharibəsinin əsas silahlarından olan “spagin” pulemyotu 1940-cı ildə Georgi Spagin adlı konstruktor tərəfindən icad olunmuş 7,92 MM kalibrli silahdır. Bir il sonra, 1941-ci ildə Qırmızı ordunun ixtiyarına verilmişdir. İkinci dünya müharibəsi dövründə silahın istehsal edildiyi şəhərlərdən biri də məhz Bakı olmuşdur. Silahın istehsal texnologiyasının rahat olması, gün ərzində 3000 ədəd pulemyot istehsal etməyə imkan verirdi. [9]

İncəsənət Muzeyinin əsas 1936-cı ildə qoyulmuşdur. Muzeyin kolleksiyalarının tərkibinə Azərbaycan, Şərqi Avropa, Rusiyaya məxsus rəngkarlıq, heykəltəraşlıq, qrafika, dekorativ sənət nümunələri daxildir. Bunlarla yanaşı muzeydə mühafizə olunan maddi- mədəniyyət nümunələri arasında silahlar da vardır. Milli Azərbaycan İncəsənət muzeyinin metal fondunda mühafizə olunan əşyalar arasında Azərbaycan, o cümlədən Şərqi ölkələri, həmçinin Avropa ölkələrinə məxsus, müxtəlif dövrlərə odlu silah nümunələri də maraqlı doğurur. Metal fondunda 296 inventar nömrəsi altında qeydiyyata alınmış odlu silah İngiltərəyə məxsus pistonlu tapancadır. Silah metaldan döymə və cızma texnikalarında hazırlanıb. Silahın uzunluğu 49 sm-ə bərabərdir. Metal fondunda 294 inventar nömrəli tapança qorunur. Bu silah ABS-yə məxsusdur, yaranma tarixi XIX əsrə aid edilməkdədir. Silah metaldan, oyma, cızma texnikalarında düzəldilib. Silahın uzunluğu 24,5 sm təşkil edir. [6]

Nəticə

Məqalədə deyilənlərdən belə nəticə çıxarda bilərik ki, silahlar soyuq və odlu silah olmaqla iki cür təsnifata ayrılırlar. Odlu silah nümunələrinə top, tufəng, tapançalar aid edilir. Odlu silahlar ilk

olaraq XIV əsrdə meydana gəlmişdir. Ağqoyunlu Uzun Həsənin dövründə toplar mövcud olsa da, geniş istifadəsi Səfəvi Şah Abbasın hakimiyyəti dövründən başlayıb. Toplar ilk odlu silah nümunələri olmuş, səhra, qala, mühasirə kimi növlərə bölünürlər. Toplar şaquli istiqamətdə atəş açmaqla yanaşı, yer səthinə müəyyən məsafədən düz trayektoriya üzrə də atəş qabillətli idlilər. Dik atəşli silahlar mortira adıyla tanınırdı. Kiçik artilleriya silahı hesab olunan zənburəklər, xüsusi təlim keçmiş, dəvələrin üzərində yerləşdirilir, dəvələr yerə oturdulmuş vəziyyətdə zənburəkçilər tərəfindən, silahın fitili yandırılmaqla atəş acılırdı. Mirzə Mehdi Astrabadinin əsərində təsvir edilmiş miniaturlərdə Nadir şah Əfsarın əfqanlara qarşı mübarizədə zənburək və toplardan geniş istifadəsi diqqəti cəlb edir. Tufəng və tapancalar çaxmaqdaslı və pistonlu olur. Orta əsr miniaturlərində, Şəki xan sarayının divar təsvirlərində və ölkədə mövcud olan müxtəlif muzeylərinin fondlarında qorunub saxlanılan, həmçinin ekspozisiyalarında nümayiş etdirilən kolleksiyalardan odlu silah nümunələri haqqında geniş məlumat ala bilirik.

ƏDƏBİYYAT

1. S Əhmədov. Azərbaycanın odlu və soyuq silahları (Milli Azərbaycan Tarix Muzeyinin kolleksiyasından). kataloq. 2016
2. Sevinc Vahabova. Azərbaycan orta əsr silahları (Milli Azərbaycan Tarix Muzeyinin materialları əsasında). monoqrafiya. Bakı, 2019, 232 səh
3. Sevinc Vahabova. XVIII əsr Şərqi silahlarının təsvirləri Mirzə Mehdi Astrabadinin "Tarixi-Nadir" əsərinin miniaturlərində. Bakı Universitetinin xəbərləri, Humanitar elmlər seriyası, Bakı, 2009, N4, səhifə 154
4. S.Əhmədov. Silahın mistik gözəlliyi sərgisi kataloqu. Bakı, 2022
6. Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyinin metal fondundakı materiallardan
6. <http://www.iz-article.ru/karabin.1.html>
7. [http://school429.spb.ru/userfiles/file/1812weapon franc.htm](http://school429.spb.ru/userfiles/file/1812weapon%20franc.htm)
8. <https://topwar.ru/13592-stankovyy-pulemet-maksim-obrazca-1910-g.html>
9. <https://oko-planet.su/politik/politikarm/428141-legendamoe-oruzhie-pobedy-pistolet-pulemet-shpagina-ppsh.html>

**Azərbaycan Turizm və Mədəniyyət Universiteti
E-mail: aydin.dadasli.1999@gmail.com*

Aydın Dadashli

FIREARMS COLLECTIONS OF AZERBAIJANI MUSEUMS

Museums, as a cultural institution, play an important role in the formation of public and political consciousness, in the formation of patriotic feelings, in the formation of attachment to history and lineage, by providing information to the masses about the various political and social processes that took place in previous periods, social, economic, cultural changes that occurred at different times, and about personalities who influenced the course of historical processes. In the formation of the qualities we have listed in society, the importance of samples of weapons, military uniforms, and military equipment in the collections of military-profile museums, as well as museums of various profiles, is more prominent. This article discusses the most striking examples of firearms among the weapon collections available in various museums of Azerbaijan. Mainly, the firearm collections of the National Museum of History of Azerbaijan, the National Museum of Art of Azerbaijan, as well as the Museum of Military History of Azerbaijan, which are among our national museums, are discussed, and a detailed explanation is given about the structure, history of creation, material, technique, size, technical characteristics, images, notes, etc. Of the weapons.

Keywords: *weapon collections, firearms, cannon, rifle, pistol*

Айдын Дадашлы

КОЛЛЕКЦИИ ОГНЕСТРЕЛЬНОГО ОРУЖИЯ МУЗЕЕВ АЗЕРБАЙДЖАНА

Как учреждение культуры музеи играют важную роль в формировании общественно-политического сознания, возникновении патриотических чувств, формировании чувства привязанности к истории и роду посредством предоставления массам информации о различных политических и социальных процессах, происходивших в предыдущие периоды, социальных, экономических и культурных изменениях, происходивших в разное время, а также о личностях, повлиявших на ход исторических процессов. Еще более значимым в формировании перечисленных нами качеств в обществе является значение музеев военного профиля, а также образцов оружия, военной формы и военной техники в собраниях музеев различного профиля. В статье рассматриваются примечательные образцы огнестрельного оружия из коллекций оружия, имеющихся в различных музеях Азербайджана. В статье в основном рассматриваются коллекции огнестрельного оружия наших национальных музеев, Национального музея истории Азербайджана, Национального музея искусств Азербайджана, а также Военно-исторического музея Азербайджана, и даются обширные комментарии относительно конструкции, истории создания, материала, техники, размеров, технических характеристик, описаний, примечаний и т. Д. Оружия.

Ключевые слова: *коллекции оружия, огнестрельное оружие, пушка, винтовка, пистолет*

AMEA-nın müxbir üzvü Cəfər Qiyasi tərəfindən təqdim edilmişdir.

İlk daxilolma tarixi: 11.10.2025

Son daxilolma tarixi:08.11.2025